

5. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2015. №2. С. 162–167.
6. Понасенков Евгений. Первая научная история войны 1812 года. М.: Издательство АСТ, 2018. 864 с.
7. Фруммин И.Д., Добрякова М.С., Баранников К.А., Реморенко И.М. Универсальные компетентности и новая грамотность: чему стоит учить сегодня для успеха завтра. М.: НИУ ВШЭ, 2018. 28 с.

УДК 738:377] (477) "193"

МУЗЕЙНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ГОНЧАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УПРОДОВЖ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ – ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ КЕРАМОЛОГІЇ

Людмила Овчаренко
(сmt.Опішне, Зіньківський район, Полтавська область)

Досліджено музейницьку й експедиційну діяльність гончарних навчальних закладів, які діяли на території Наддніпрянської України упродовж першої третини ХХ століття. З'ясовано, що найбільш активну роботу в означеному напрямку провадили осередки гончарного шкільництва Поділля й Полтавщини. Доведено, що музеї, які діяли при гончарних навчальних закладах, були одним із напрямків розвитку української культурної керамології, оскільки учасники навчального процесу займалися збиранням, вивченням, збереженням, популяризацією традиційного гончарства. Музейні колекції сприяли вихованню нових поколінь майстрів на кращих зразках народного мистецтва.

Ключові слова: українська культурна керамологія, музей, художньо-промисловий музей, гончарні навчальні заклади, Наддніпрянська Україна, Полтавщина, Слобожанщина, Поділля, Середня Наддніпрянщина.

За визначенням теоретика української керамології доктора історичних наук, професора Олеса Пошивайла «Керамологія означається як система наукових знань про закономірності пізнання людиною властивостей глини, їх використання для виготовлення предметів і матеріалів різноманітного призначення ... Предметом керамології є явища матеріальної й духовної культури людського суспільства, сформовані під впливом гончарства або втілені у виробах з глини,.... Об'єктом дослідження керамології є матеріали й вироби з глини та їх роль у забезпеченні матеріальних і духовних потреб людини» [26, с. 45]. Розвиток цієї галузі історичної науки відбувається упродовж багатьох десятиріч і в різних напрямках. Одним із важливих факторів, який

впливає на поступальний рух української керамології є діяльність музеїв, спрямована на збирання, вивчення й популяризацію гончарної спадщини України. З їх числа в окрему групу можна виокремити музеї при гончарних навчальних закладах на території Наддніпрянської України. Заснування цих структурних підрозділів відбувалося фактично одночасно із початком діяльності закладів і було спрямоване на збирання й дослідження кращих зразків глиняних виробів, їх впровадження в навчальний процес. Розглянемо кілька доведених фактів існування таких музеїв.

ПОЛТАВЩИНА.

У перші роки діяльності при Опішнянській зразковій гончарній навчальній майстерні (1894-1899), було влаштовано невеликий музей «керамічних старовинних зразків» [14, арк. 172]. На початку 1900-х років, етнограф Петро Ваулін створив при відновленій в Опішньому гончарній майстерні невеликий музей із місцевих високохудожніх гончарних виробів [20, с. 14]. Етнографічний матеріал був основою для навчання гончарству в Опішнянському гончарному показовому пункті (1912-1924): «Рисунок і орнамент черпаєм із старинних горшків, мисок, а рельєфний орнамент із старинних кафель. Всі старинні предмети становлять наш майбутній музей», – писав завідувач Юрій Лебішак [16, арк. 14]. Зауважу, що справі створення музею він відводив значну роль: «Тож приступити якнайшвидше до збірки поміж народом старинної посуду, поки ті остатки збирачі не успіють вивезти в чужі нам руки та музеї. Позаяк від кількох літ збираю старинну посуду для майбутнього Опішнянського Музею, зауважити мушу, що до сей пори набута посуду має тільки рисунок декорацію зроблену різковим способом фляндром – рідше трапляються черепки с вдавленим геометричним рисунком – а що до кафель старинних, то таке богацтво рельєфного орнаменту, що і другі народи позавидувати нам можуть» [15, арк. 11]. Проте, 1921 року Юрій Лебішак виїхав із Опішнього і його ідея стосовно заснування Опішнянського музею залишилася нереалізованою. Документального підтвердження існування музейних збірок при опішнянських гончарних навчальних закладах, які діяли упродовж 1925-1933 років, в архівних документах не віднайдено. Лише в описі навчального процесу в Опішнянській школі майстрів художньої кераміки (1939-1941) йдеться про те, що в окремій просторій кімнаті на дерев'яних поличках уздовж стін, було розміщено зразки гончарних виробів шкільного музею [19, с. 373].

Опікунська рада єдиної в Російській імперії Глинської школи інструкторів з гончарного виробництва (1908-1918) надавала допомогу у формуванні музейних колекцій зразків кераміки, збиранні творів народного мистецтва [32, арк. 16]. У складі Глинської художньо-керамічної школи

(1918-1920) також був музей, сформований зі зразків традиційної місцевої кераміки та виробів, виготовлених учнями школи. У Глинській технічно-керамічній профшколі (1920-1929) практичні заняття проходили в майстернях, лабораторіях та інших структурах школи, серед яких також був музей гончарних виробів [19, с. 451]. Кошторисом школи за завідування музеєм було передбачено додаткову платню по 4 розряду. У числі матеріально-технічного забезпечення профшколи названо склад-музей з етнографічних глиняних виробів та робіт вихованців закладу [19, с. 469].

При Миргородській художньо-промисловій школі імені Миколи Гоголя (1896-1918) музей глиняних виробів було засновано з перших років її діяльності. 1902 року у Проекті нового Статуту, зпоміж іншого при школі передбачалося створення художньо-промислового музею й посада хранителя [10, с. 165-174]. Згадку про шкільний музей знаходимо і в звітах закладу за 1904, 1910 та інші роки [21, с. 52-53; 22, с. 30]. Художньо-промисловий музей був важливою складовою гончарної школи, тому, коли відбувалося її реформування, він переходив у структуру новоствореного навчального закладу. 1918 року музей було переведено до Миргородського художньо-промислового інституту (1918-1919). Директором Інституту 15 вересня 1918 року призначено професора Української академії мистецтв Василя Кричевського [31, арк. 2]. Тоді ж педагогічна рада вперше вирішила поповнити музей Інституту копіями експонатів губернського музею, які мав відібрати директор. Реальний стан інститутського музею обговорювався на засіданні педагогічної ради 4 листопада 1918 року [12]. Таким чином, музейна збірка мала поповнитися копіями глиняних виробів з характерною українською орнаментикою та властивими народному гончарству формами. Серед експонатів зустрічалися взірці європейського та східного гончарства й ткацтва, але значну частину колекції склали вироби українських народних майстрів. Інтерес до української старовини зростав. Того ж року педагогічна рада повторно слухала питання щодо покращення стану музею [31, арк. 9]. Також було вирішено заснувати музей-виставку з робіт учнів Інституту [13, арк. 44]. Упродовж 1920-1929 років у Миргороді діяв навчальний комплекс, який поєднав Миргородський художньо-керамічний технікум та Миргородську художньо-керамічну профшколу (1920-1929). При порцеляновому, декоративно-будівельному та майоліковому відділах технікуму діяв музей глиняних виробів. У технікумі регулярно визначали необхідні для закупівлі матеріали, розробляли програми навчальних екскурсій. Останні не лише сприяли поповненню музею новими експонатами народного гончарства, але й знайомили студентів з умовами побутування промислу, традиційною культурою українців [19, с. 482-600]. Саме в ці роки музей найактивніше

поповнювався зразками народного гончарства. Завідував ним Опанас Сластьон [34, с. 10], який тривалий час вивчав традиційні промисли, збирав предмети народної художньої культури, впродовж 1900-1928 років працював викладачем школи, запровадив до навчального процесу вивчення рослинної національної орнаменталії, що позитивно вплинуло на якість робіт вихованців школи [35, с. 40]. Саме Опанас Сластьон на першому з'їзді діячів кустарної промисловості (1901) порушив питання про введення народного художнього елементу в практику художників-керамістів і народних майстрів [19, с. 502-503], а 1920 року заснував мистецько-промисловий музей у Миргороді [11, с. 722].

Наприкінці 1920-х років виникли проблеми в музеї художньо-керамічного технікуму. Тоді його очолював Лука Калениченко: із колекцій зникли унікальні експонати європейської, азійської й української кераміки [4]. Лука Калениченко називав ці звинувачення провокацією [2]. Іван Українець, який в лютому 1929 року очолив музей, відвідав численні музеї Києва, щоб познайомитися з принципами їхньої організації [1, арк. 55]. Нині музей належить Миргородському художньо-промислому коледжу імені Миколи Гоголя Національного університету «Полтавська політехніка імені Ю.Кондратюка». Варто зауважити, що він є унікальним на терені України прикладом існування відомчого музею, а його колекції є свідченням унікальних етапів розвитку миргородського осередку гончарного шкільництва. Переважна більшість його експонатів – це роботи вихованців та викладачів гончарних закладів різних років, аналізуючи які ми можемо формувати уявлення про специфіку освітнього процесу та його зв'язок із традиційним гончарством.

СЛОБОЖАНЩИНА.

Слов'яносербське повітове земство, влаштуваючи Макарово-ярівську навчально-показову гончарну майстерню (1914-1916), прийняло рішення щодо облаштування кімнати-музею, у якій би зберігалися зразки глини і виробів з них, а також формувалися колекції кращих робіт гончарів, що отримали відзнаки на виставках [29, с. 149-150]. Через 11 років знаходимо підтвердження того, що учні Макарово-ярівської керамічної кустарно-промислової школи (1927-1935) на заняттях із графічної грамоти «...робили зарисовки кращих зразків народного орнаменту, різних музейних експонатів» [19, с. 688].

СЕРЕДНЯ НАДДНІПРЯНЩИНА.

Дещо іншого спрямування діяв музей у Межигір'ї. Відомо, що в 1922 році було організовано першу виставку Межигірської художньо-керамічної профшколи (1920-1922), коли близько тисячі традиційних для українського гончарства виробів експонувалися в павільйоні кустарної промисловості Всеросійської виставки сільського господарства в Москві

[30, с. 133]. Ймовірно, значну частину цих робіт виготовили майстри та учні, які переїхали до Межигір'я із Глинська (Полтавщина) [24, с. 56-57]. Проте їхнє зацікавлення кустарним гончарством було тимчасовим [3, с. 73]. При Межигірському художньо-керамічному технікумі (1923-1930) в Преображенському соборі діяв музей кераміки межигірської фабрики, який відвідували Лесь Курбас, Олександр Довженко, Остап Вишня, Юрій Яновський, Володимир Сосюра та інші видатні діячі української культури [33, с. 341-342]. Чи були в тому музеї описані вище експонати Всеросійської виставки невідомо. Оскільки заклад орієнтувався суто на фабрично-заводське виробництво, від Тресту «Фарфор – Фаянс – Шкло» технікуму було передано зразки заводської й фабричної продукції [28, арк. 22]. Музей користувався популярністю: влітку 1924 року його відвідало понад 20000 чоловік [28, арк. 22].

ПОДІЛЛЯ.

Ідея створення художньо-промислового музею в Кам'янці-Подільському виникла ще задовго до його заснування. 1909 року завідувач Кам'янець-Подільської художньо-ремісничої навчальної майстерні (1908-1919) Микола Роот у своєму листі до помічника інспектора з художньої освіти просив сприяння Міністерства торгівлі і промисловості в тому, щоб художньо-промислові навчальні заклади пожертвували *«моделі и рисунки для учебного музея Каменец-Подольской мастерской...»* [19, с. 976]. Професор Олександр Соколов стверджував, що учні навчальної майстерні збирали колекції писанок і зразки вишиванок, які використовували під час komponування орнаментів [25, арк. 81 зв.].

1924 року республіканська преса стверджувала: *«Кам'янецька на Поділлі Художньо-Промислова Профшкола [1919-1930 – авт.] ... Це – лабораторія, в якій народню творчість Поділля, орнамент розроблюють і вивчають дуже пильно, культивують і застосовують до своїх виробів. Це одна єдина школа, яка має свою оригінальну фізіономію»* [18]. Завідувач Володимир Гагенмейстер вивчав кустарні промисли Полтавщини, Київщини й Поділля. Свою працю на посаді завідувача він щільно ув'язав із науково-пошуковою роботою й ґрунтував навчально-виховний процес на вивченні традиційного народного мистецтва Поділля. За прикладом українських учених, одним із способів його дослідження в профшколі були етнографічні екскурсії до осередків кустарних промислів, які особливо активно проводили в літні триместри. Збирання зразків подільського народного мистецтва розпочали з 1917 року. Завдання екскурсій узгоджувалися із навчальним планом і проводилися під керівництвом викладачів. Відвідуючи той чи інший гончарний осередок, учні знайомилися з умовами існування промислу, його

виробничими процесами й технологіями; відвідували житла народних майстрів; формували колекції глиняних виробів подільських форм, збирали знаряддя праці. Вихованці Профшколи замальовували місцеву орнаментику; записували відомості про майстрів. Зібрані зразки та матеріали народної творчості опрацьовували й застосовували в навчальному процесі. Також учні відвідували тамтешні музеї [23, с. 7]. Екскурсійні маршрути перетинали всю територію Кам'янецьчини. Наприклад, улітку 1922/1923 навчального року учні Гончарного відділу здійснили екскурсію до м. Дунаївці, де *«обслідували глини околиць Дунаєвець; 12 зразків принесли з собою»* [19, с. 959]. Тоді ж відбулася екскурсія до Панівців, Зінькова та Адамівки *«для обслідування гончарського пункту»* [19, с. 959-960]. Чергова експедиція до сіл Кам'янецької округи тривала впродовж 2-10 липня 1923 року. Тоді студенти школи перебували у відрядженні *«для збирання матеріалів по народньому мистецтву для шкільного музею»* [19, с. 960]. У вересні 1923 року Володимир Гагенмейстер і Отто Адамович організували екскурсію гончарного відділу до села Адамівка Зіньківського району Кам'янецької округи, поставивши за мету обстеження стану промислу. Результатом експедиції були невтішні висновки про занепад гончарства [5]. Дослідження гончарства в Адамівці тривало й наступного року. Стурбовані складним станом адамівського гончарного промислу викладачі профшколи звернулися до органів влади із закликом надати гончарям технічну допомогу, налагодити розробку глинищ та доставку палива за меншою ціною [5]. Окрім того, Володимир Гагенмейстер видав довідку голові сільради про результати обстеження цього гончарного осередку [5]. Володимир Гагенмейстер намагався вплинути на стан гончарства через привернення уваги громадськості до тих його осередків, які ще діяли. 1 червня 1924 року відбулася екскурсія до Смотрича, яка, за словами Володимира Гагенмейстера, *«має чисто наукове значіння... Для всіх відділів є багато матеріалу. Для керамиків – гончарний пункт...»* [27, арк. 7]. 11 жовтня 1924 року до містечка Зінькова було відправлено екскурсію учнів школи *«з науковою метою дослідження найбільш великого гончарського району Поділля»* [6]. Ця керамологічна експедиція тривала впродовж 1924/1925 навчального року. Останні відомості про етнографічні експедиції датовано серпнем 1929-го, коли було заплановано екскурсії до Дунаївців та Зінькова. Керівниками екскурсійних груп були Володимир Гагенмейстер, Отто Адамович, Варвара Корецька та Микола Корецький. Однак звітів про ці експедиції не віднайдено [19, с. 965]. Упродовж більш ніж 10-ти років викладачі й учні профшколи систематично здійснювали комплексне обстеження діючих осередків традиційних народних промислів. Експедиції здійснювали до сіл, які

залишалися чи не єдиними хранителями народної художньої творчості. Зібрані матеріали опрацьовували, систематизували, аналізували й використовували в навчально-виховній роботі, яка ґрунтувалася на українській народній культурі. Профшкола мала Літографський відділ із літографсько-цинкографічною майстернею, в якій літографським способом друкували альбоми з народного мистецтва. Упродовж 1921-1931 років школа видрукувала понад 40 наукових праць. Із них 6 присвячено вивченню й популяризації подільського гончарства [19, с. 968].

Усі зібрані під час експедицій глиняні вироби й старожитності В. Гагенмейстер акумулював у шкільному музеї, який задумував як Крайовий художньо-промисловий музей. Певний час у Кам'янці-Подільському функції художньо-промислового музею частково виконували Музей Подільської губернії та Церковно-археологічний музей, що мали невеликі збірки виробів кустарних промислів Поділля. Проте перший з них зосереджував свою увагу на природничо-історичному напрямку, а другий – на збиранні речей церковної старовини та матеріалів, які є предметом вивчення археології. На переконання В. Гагенмейстера, причиною такої обмеженості дослідницької діяльності цих установ був брак фахівців із народних художніх промислів [7, арк. 1-1 зв.]. Тим часом, у Художньо-промисловій школі, яка мала на меті *«поширення розвитку художньої промисловості серед населення»*, такі спеціалісти з різних галузей кустарного виробництва були. *«Цілком зрозуміло, що утворення Крайового Художньо-Промислового Музею при Школі вимагає само життя... Крім того, існування при Музеї Школи допомагає наочно знайомити з технічної стороною художньої промисловості»* [7, арк. 1 зв.-2]. 1920 року В. Гагенмейстер зауважив: *«...Рахую своєчасним і необхідним, аби існуючу збірку річей старовини і кустарних виробів виділити в окремий музей і надати назву «Подільський Крайовий Художньо-Промисловий Музей»* [7, арк. 2]. В. Гагенмейстер взявся за організацію такого музею, покладаючись передовсім на своїх викладачів, які *«студіюють над стародавньою промисловістю і розроблюють, вкупі з учнями, технічний і художній бік сучасної промисловості і крім того, свідомо ставляться до збірки найкращих зразків народного творчества»* [7, арк. 1 зв.]. У пояснювальній записці завідувач писав, що Музей має на меті *«підіймання кустарної промисловості на відповідну височинь, як з художнього, так і з технічного боку... збір речей, які показують історичний хід розвитку, а також і сучасний рівень місцевого виробу в оригінальних зразках, копіях, рисунках, малюнках, фотографіях... а також і зразки старовинних і нових витворів мистецтва і орнаментики, які можуть сприяти розвитку місцевого характеру виробів...»* [7, арк. 1]. Важливим завданням

створюваного Музею було поширення заходів, спрямованих на *«підіймання і підтримання зруйнованої народньої індустрії»* [7, арк. 1]. Фактично В. Гагенмейстер вказав на насильницьке знищення кустарних промислів. В одному з листів до Профосу йшлося про те, що *«при Кам'янець-Подільській Художньо-Промисловій Школі з самого початку її існування ... утворилась вже ціла колекція зразків народного мистецтва та промисловости. Ця колекція в 1921 р. звернула на себе увагу, так що тогді ж таки був з неї заснований Художньо-Промисловий музей»* [17]. Завідувач уклав кошторис витрат і штат музею [19, с. 977], відшукував різноманітні шляхи здійснення збирацької діяльності. Окрім експедиційної науково-пошукової роботи, він здійснював взаємовигідний обмін з іншими школами, замовляв фотознімки музейних експонатів [9, арк. 31]. До червня 1922 року Художньо-промисловий музей перебував у підпорядкуванні Кам'янець-Подільського комітету охорони пам'яток старовини. Він був *«єдиний не тільки на Поділля, але й на всій Правобережній Україні.., який кладе собі мету виявити цілковиту картину кустарної та фабричної промисловости України»* [17]. Проте після ліквідації згаданого комітету постало питання закриття музею. Щоб цього уникнути, завідувач Профшколи звернувся до Профосу з проханням виділити асигнування на утримання штату Музею та ремонту його приміщення [17]. У Статуті було визначено структуру, джерела фінансування й підпорядкування музею. Окремо визначено право Музею на проведення лекцій для пояснення колекцій, прилюдні читання, улаштування художньо-промислових виставок та конкурсів, видання наукових праць з питань, які перебували у сфері діяльності установи. Поповнення фондів колекцій мало відбуватися через проведення закупівель, виконання замовлень, отримання дарунків та здійснення обміну, через етнографічні експедиції й безмитне виписування з-за кордону різного роду художніх предметів [8]. У результаті було зібрано колекції гончарних виробів, вишивки, килимів, орнаментів різних історичних часів з усього Поділля. Таким чином, 1921 року в Кам'янець-Подільській художньо-промисловій профшколі імені Григорія Сковороди за ініціативою В. Гагенмейстера було створено єдиний у Поділлі Крайовий художньо-промисловий музей, колекції якого було сформовано зусиллями педагогів та учнів.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження доведено, що переважна більшість гончарних навчальних закладів Наддніпрянської України займалися експедиційною та музейницькою діяльністю, формували колекції кращих глиняних виробів народних майстрів, своїх викладачів та вихованців, які використовували у навчально-виховному процесі. Особливе місце в музеях займали зразки традиційного гончарства, які активно застосовували в якості наочних прикладів форм та

декору. У такий спосіб було сформовано унікальні колекції глиняних виробів, які в складі музейних збірок існують і до сьогодні (Полтава, Миргород, Опішне, Суми, Ромни, Кам'янець-Подільський, Межигір'я, Пархоменко (Луганщина)). З огляду на потужність колекцій гончарних виробів, які вдалося оглянути, найбільш результативно експедиційною й музейницькою діяльністю займалися гончарні навчальні заклади у Полтавщині й Поділлі. Тож можемо стверджувати, що музеї, які діяли в осередках гончарного шкільництва були виявом одного із напрямків розвитку української культурної керамології, оскільки займалися збиранням, вивченням, збереженням, популяризацією традиційного гончарства та виховували на кращих зразках народного мистецтва нові покоління майстрів.

Джерела і література:

1. Архів Миргородського художньо-промислового коледжу імені Миколи Гоголя Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. – Оп. 1в, од. зб. [б. н.]. Книга наказів Миргородського художньо-керамічного технікуму. 1926. 57 арк.
2. Білокінь Сергій. Калениченко Лука Петрович [Електронний Ресурс] / Сергій Білокінь // Сергій Білокінь. Історик України [сайт]. – Режим доступу : <http://www.s-bilokin.name/Personalialia/MuseumWorkers/G.html>.
3. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво / Б. Бутник-Сіверський. К. : Наукова думка, 1966. 224 с.
4. Вадимов Д. Кто хозяйничает в музеях Украины? / Д. Вадимов, Т. Лильченко // Правда. 1937, № 265 (7231), 25 сентября. С. 4.
5. Гагенмейстер Володимир. Відомості про проведену етнографічну експедицію до с. Адамівка. 25.10.1923 // Державний архів Хмельницької області (далі ДАХО). Ф. Р. 1492, оп. 1, од. зб. 15, арк. 51.
6. Гагенмейстер Володимир. Лист до інспектора профосвіти. 10.10.1924 // ДАХО. Ф. Р. 1492, оп. 1, од. зб. 19, арк. 60.
7. Гагенмейстер Володимир. Пояснююча записка до проекту утворення Краєвого художньо-промислового музею в м. Кам'янці на Поділлі. 01.08.1920 // ДАХО. Ф. Р. 1492, оп. 1, од. зб. 4, арк. 1-2.
8. Гагенмейстер Володимир. Статут Художньо-промислового музею при Подільській краєвій художньо-промисловій школі // ДАХО. Ф. Р. 1492, оп. 1, од. зб. 4, арк. 3-4.
9. ДАХО. – Ф. 1492, оп. 1, од. зб. 20, 131 арк.
10. Доклады Губернской Земской Управы Полтавскому Губернскому Земскому Собранию XXXVIII-го очередного созыва 1902 года. Полтава : Типо-Литография Торгового Дома «Л. Фришберг», 1902. 726 с.
11. Епістолярна спадщина академіка Д.І. Яворницького. Вип. 3: Листи музейних діячів до Д.І. Яворницького / [укладачі С.В. Абросимова, Н.Є. Василенко, А.І. Перкова та ін.; заг. ред. Н.І. Капустіної]. Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2005. 740 с.
12. Журнал засідання Педагогічної Ради Художньо-Промислового інституту в м. Миргороді на Полтавщині // Державний архів Полтавської області (далі ДАПО). Ф. 837, оп. 1, од. зб. 37, арк. 91-92.

13. Журнал засідання Педагогічної Ради Художньо-промислового Інституту в м. Миргороді на Полтавщині. 25.11.1918 // ДАПО. Ф. 837, оп. 1, од. зб. 20, арк. 44–45.
14. Лашук Ю.П. Українська народна кераміка XIX – XX ст. : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства / Юрій Лашук. – Львів : Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва, 1969 [Рукопис] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Ф. 1, оп. 2, од. зб. 16/1, 633 арк.
15. Лебіщак Юрій. До Високого Генерального Секретаріату для Освіти і Промисла в Києві // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВОУ). Ф. 2581, оп. 1, од. зб. 230, арк. 11–13.
16. Лебіщак Юрій. Про Опішнянський Гончарний образцевий Пункт // ЦДАВОУ. Ф. 2581, оп. 1, од. зб. 230, арк. 14.
17. Лист зам. завідувача Кам'янець-Подільської художньо-промислової школи до Профосу. 30.09.1922 // ДАХО. Ф. Р. 1492, оп. 1, од. зб. 9, арк. 75.
18. Народня освіта на Вкраїні // Червоний Шлях. 1924. С. 165 // ДАХО. Ф. Р. 1492, оп. 1, од. зб. 37, арк. 152.
19. Овчаренко Людмила. Гончарне шкільництво як визначальний фактор творчого розвитку українського традиційного гончарства (1894-1941) : монографія / Л.Овчаренко. Опішне : Українське Народознавство, 2017. 1296 с. : іл.
20. Отчёт о Естественно-Историческом музее Полтавского губернского земства за 1906 год. Полтава : Типо-Литография Торгового Дома «И. Фришберг и С. Зорохович», 1907. 19 с.
21. Отчёт о состоянии Миргородской художественно-промышленной школы имени Н. В. Гоголя за 1904 год. Полтава : Электрическая Типо-Литография Торгового Дома И. Фришберг и С. Зорохович, 1905. 62 с.
22. Отчёт о состоянии Миргородской художественно-промышленной школы имени Н.В. Гоголя за 1914 год. Полтава : Электрическая Типо-Литография И.Л. Фришберга, 1915. 47 с.
23. Паравійчук А.Г. Кам'янець-Подільська художньо-промислова школа і її краєзнавча діяльність / А.Г. Паравійчук. Кам'янець-Подільський, 1967. 15 с.
24. Письма с Украины. Хроника // Среди коллекционеров : Ежемесячник искусства и художественной старины. 1922, № 11–12. С. 56–57/
25. Письмо Каменецкого уездного предводителя дворянства к господину Каменецкому городскому голове. 15.11.1908 // ДАХО. Ф. 249, оп. 1, од. зб. 8044, арк. 81–82.
26. Пошивайло Олесь. Українська академічна керамологія XXI сторіччя. Теорія, історія, сучасний ужинок, майбутній поступ. Книга 1 (2001-2005). Опішне: Українське Народознавство, 2007. 776 с
27. Протокол загальних зборів учнів Художньо-промислової профшколи ім. Г. Сковороди. 31.05.1924 // ДАХО. Ф. Р. 1492, оп. 1, од. зб. 29, арк. 7–7 зв.
28. Седляр Василь. До Тресту «Фарфор – Фаянс – Шкло». 12.01.1925 // ЦДАВОУ. Ф. 166, оп. 6/IV, од. зб. 5809, арк. 21–22.
29. Скачков П. Обзор гончарного промысла в с. Макаров-Яр / П. Скачков // Ежегодник-справочник Славяносербского Уездного Земства на 1914-й год : в трех отделах. Луганск : Типо-Литография С.М. Гаммерштейн, 1914. С. 136–151.
30. Соколюк Людмила. Михайло Бойчук та його школа / Людмила Соколюк. Харків : Видавець Савчук О.О., 2014. 386 с. ; 486 іл.
31. Справоздання про становище Художньо-промислового Інституту в м. Миргороді на Полтавщині за 1918 рік // ДАПО. Ф. 837, оп. 1, од. зб. 38, арк. 1–10.

32. Устав інструкторської школи Главного управління Землеустроювання и Земледелія. Проект // Роменський філіал Державного архіву Сумської області. Ф. 961, оп. 1, од. зб. 194, арк. 14–17.
33. Федорова Ніна. Три школи / Ніна Федорова // Україна : Наука і культура. К. : Товариство «Знання» України, 1993. Вип. 26–27. С. 337–352.
34. Ханко Віталій. Музейна збірка кераміки Миргородського державного керамічного технікуму ім. М. В. Гоголя / Віталій Ханко, Наталія Беркута // Миргородський керамічний технікум: історія, діячі, навчальний процес : матеріали ювілейної наукової конференції / за редакцією Віталія Ханка. Миргород : [б. в.], 1996. С. 9–14.
35. Яців Роман. Полтавський внесок у панораму мистецьких явищ 1920-30-х років: три приклади / Роман Яців // Миргородський керамічний технікум: історія, діячі, навчальний процес : матеріали ювілейної наукової конференції / за редакцією Віталія Ханка. Миргород, 1996. С. 39–43.

УДК 37.091.33:069

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У МУЗЕЯХ ПРИ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ПОЛТАВЩИНИ

**Юлія Ярошенко
(м. Полтава)**

У статті охарактеризовано діяльність музеїв при закладах освіти Полтавської області, спрямовану на пропаганду історико-культурної спадщини, формування національної свідомості, патріотичне виховання учнівської молоді. Розкрито особливості краєзнавчої роботи музеїв різних профілів. Наведено приклади виховних заходів, які проводилися на базі музеїв, виділено найбільш поширені форми і технології краєзнавчої та виховної діяльності. Уточнено та конкретизовано наявну в літературі інформацію щодо реалізації виховного потенціалу музеїв при закладах освіти.

Ключові слова: музеї при закладах освіти, національно-патріотичне виховання, краєзнавство, учнівська молодь.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасному етапові розвитку музеїв при закладах освіти притаманне виразне виховне спрямування. Як зазначає Л.А. Гайда, залученням учнівської молоді до пошуково-дослідницької та музейної роботи формується громадянське мислення, закладаються основи національної свідомості [1, с. 31]. Останнім часом посилилася увага до ролі музеїв при закладах освіти у національно-патріотичному вихованні. Листом Міністерства освіти і науки України № 1/9-255 від 22.05.2015 наголошено на необхідності переглянути підходи до діяльності музеїв історичного профілю закладів освіти та поширено відповідні методичні рекомендації. До значущості виховної діяльності музеїв привертають увагу і